

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНЯХ В УКРАЇНІ

KEY PROBLEMS OF FINANCIAL PROVISION OF INNOVATIONS AT REGIONAL AND LOCAL LEVEL IN UKRAINE

У статті розглядається актуальна проблематика забезпечення фінансовими ресурсами інноваційного розвитку на регіональному та місцевому рівнях в Україні. Визначено основні перешкоди та регіональні дисбаланси, які стримують сьогодні інноваційний курс нашої держави. Розкрито недостатній потенціал місцевих бюджетів у питанні фінансового забезпечення інновацій з урахуванням євроінтеграційних процесів. Визначено перспективи активізації інноваційних процесів в Україні з урахуванням процесів децентралізації та потенційного посилення фінансової бази органів місцевого самоврядування. Обґрунтовано ключові механізми, які стимулюватимуть інноваційність регіонів України. Проведено оцінку можливостей імплементації зарубіжного досвіду щодо стимулювання інновацій на регіональному рівні, зокрема в частині функціонування спеціалізованих інституцій, які спрямовуватимуть фінансові ресурси в інноваційні проекти в Україні.

Ключові слова: інновації, інноваційний потенціал, національна інноваційна система, регіональна політика, фінансове забезпечення, інноваційні проекти.

В статье рассматривается актуальная проблематика обеспечения финансовыми

ресурсами инновационного развития на региональном и местном уровнях в Украине. Определены основные препятствия и региональные дисбалансы, которые сдерживают сегодня инновационный курс нашего государства. Раскрыт недостаточный потенциал местных бюджетов в вопросе финансового обеспечения инноваций с учетом евроинтеграционных процессов и потенциального усиления финансовой базы органов местного самоуправления. Определены перспективы активизации инновационных процессов в Украине с учетом процессов децентрализации. Обоснованы ключевые механизмы, которые будут стимулировать инновационность регионов Украины. Проведена оценка возможностей имплементации зарубежного опыта по стимулированию инноваций на региональном уровне, в частности относительно функционирования специализированных институтов, направляющих финансовые ресурсы в инновационные проекты в Украине.

Ключевые слова: инновации, инновационный потенциал, национальная инновационная система, региональная политика, финансовое обеспечение, инновационные проекты.

УДК 336.42

Франчук Т.М.

аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України

Franchuk Tamara

Academy of Financial Management
Ministry of Finances of Finances

This article deals with actual problematics of providing financial resources for innovation development at regional and local levels in Ukraine. The main obstacles and regional imbalances that restrain the innovative course of our state at modern stage are determined. The influence of regional economic imbalances on innovation activity at regional level is established. The main indicators characterizing the insufficient level of innovation activity in Ukraine regions are revealed. The regions-leaders by level of innovation activity in Ukraine are determined. The potential of local budgets in the issue of innovations' financial support taking into account the European integration processes is revealed. Characteristics of activity of State Fund for Regional Development in the context of stimulating innovation at the regional level are conducted. The necessity of revision of existing conceptual approaches to innovation development in the regions is proved. The expediency of the transformation of methodical approaches to formation and implementation of regional innovation programs has been established. Innovations should be one of the key factors that are taken into account with the use of financial resources of state and local budgets for projects financing. The prospects of activation of innovative processes in Ukraine taking into account decentralization processes are determined. Key mechanisms that will stimulate innovation of regions of Ukraine are justified. The emphasis is made on the necessity to develop regional innovation infrastructure, in particular – its component – the institutional financial infrastructure. Assessment of implementation possibilities of foreign experience in stimulating innovations at the regional level was conducted. In particular, in the part of the functioning of specialized institutions that will direct financial resources to innovative projects in Ukraine. Such combination will give the possibility significantly increase innovation activity in Ukraine's regions. The priority is focused on ensuring transparency of main measures aimed at implementing regional innovation programs.

Key words: innovations, innovation potential, national innovation system, regional policy, financial support, innovative projects.

Постановка проблеми. Соціально-політичні катаклізми 2013–2014 рр. вкотре стали свідченням того факту, що економічна модель, яка на протязі двох із половиною десятиліть реалізувалася в Україні, фактично себе вичерпала. Чи не основною її характеристикою є орієнтація на традиційні для нашої держави галузі промисловості та слабкі обмеження ринкової влади провідних фінансово-промислових груп через зрощення влади та бізнесу. Водночас досвід інших країн беззаперечно свідчить, що «класичні» сектори економіки поступово і невпинно втрачають свої конкурентні позиції. На перші ролі виходять галузі, роль яких ще кілька десятиліть тому була мізерною (IT-сектор, сектор біотехнологій і т. д.).

У цьому контексті можна говорити про певні парадокси, коли, маючи значний науковий та людський потенціал, наша держава знаходиться на узбіччі світової економіки, а її лідерство на світових ринках металургії та аграрної продукції тільки підкреслює слабку ефективність структури національної економіки. У таких умовах виникає потреба у широкому запровадженні інновацій, сприянню інноваційної діяльності на всіх рівнях, у тому числі регіональному. На нашу думку, саме на місцевому та регіональному рівнях сконцентровано значний потенціал для нарощування інноваційної активності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фінансового забезпечення інновацій

на місцевому рівні розглядалися в роботах багатьох відомих вітчизняних учених. Зокрема, слід виділити наукові здобутки О. Амоші, О. Богашко, В. Бойченко, Б. Буркинського, Т. Голикової, Н. Дронової, Д. Завадської, Л. Саломатіної, Т. Уманець, Ю. Харазішвілі, В. Шкригун та ін. Разом із тим до цього часу фінансовий складник стимулювання інновацій на місцевому та регіональному рівнях залишається незадовільним, що потребує розроблення нових підходів до вирішення наявних проблем.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати механізми фінансового забезпечення інноваційної діяльності на місцевому та регіональному рівнях в Україні.

Виклад основного завдання дослідження. Сьогодні питання регіонального розвитку, у т. ч. в контексті його інноваційного складника, врегульовані низкою нормативно-правових актів. Насамперед тут має йтися про Господарський кодекс України, закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність» [1–4], інші підзаконні акти. Проте, як це часто буває в Україні, законодавче підґрунтя не завжди є запорукою успішного розвитку важливих для нашої держави процесів. Аналогічний висновок можна зробити і щодо імплементації в економічне життя положень різноманітних програм та концепцій, спрямованих, серед іншого, на стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Наскільки важливими є зазначені питання для України? Очевидно, що ступінь їх актуальності не має викликати жодних сумнівів, адже для нашої держави характерні суттєві регіональні диспропорції, надмірна централізація (у т. ч. фінансова), що в кінцевому підсумку стримує економічний поступ України. Більше того, євроінтеграція також створила цілу низку передумов для активізації інноваційних процесів саме на регіональному рівні. Нижче наведено дані, які підтверджують існування дисбалансів між різними регіонами України (табл. 1).

Аналіз даних, що наведені в табл. 1, у поєднанні з іншими статистичними показниками дає підстави для цілком однозначного висновку про суттєві диспропорції в економічному розвитку регіонів України. Як правило, основний економічний та фінансовий потенціал сконцентрований на рівні кількох кластерів (м. Київ та область, Дніпропетровська, Запорізька, Львівська та Одеська області), які відіграють домінуючу роль і на рівні виробництва товарів та послуг, і в контексті експортних потоків української економіки, і з погляду доходів населення. Структурні зміни були викликані об'єктивними чинниками, що в підсумку й призвело до суттєвого зниження за більшістю показників для Донецької та Луганської областей.

Зрозуміло, що така ситуація відображається і на інноваційній активності на регіональному рівні. Більшість робіт із зазначеної проблематики [6; 7] засвідчує суттєві дисбаланси за показниками інноваційної діяльності. Зокрема, такі оцінки можна зробити виходячи зі структури витрат на інноваційну діяльність у розрізі регіонів України (рис. 1).

Із рис. 1 видно, що майже 2/3 витрат на інноваційну діяльність здійснювалися підприємствами лише п'яти регіонів України. Привертає увагу той факт, що поряд з областями, які лідирують за більшістю економічних показників, високі обсяги витрат на інноваційну діяльність у 2017 р. зафіксовано у Сумській області (6,5% від загального обсягу). Масштаб наявних диспропорцій на рівні регіонального інноваційного розвитку яскраво виявляється під час порівняння даних щодо структури джерел фінансування. Зокрема, лівова частка коштів, які спрямовуються на інновації (90–97% залежно від регіону), – власні ресурси підприємств, кошти державного бюджету використано підприємствами шести регіонів, кошти місцевих бюджетів – десятьма регіонами. Наведені дані переконливо свідчать про необхідність докорінної зміни пріоритетів у регіональному інноваційному розвитку в Україні. Аналіз наукових праць у зазначеній царині засвідчив, що основними перешкодами для інноваційного «прориву» на рівні регіонів є [9–11]:

Таблиця 1

Окремі характеристики регіональних економічних дисбалансів в Україні

№ з.п.	Показник	Характеристика
1.	Валовий регіональний продукт (за даними 2017 р.), %	Частка перших 5 регіонів = 51,1% Частка останніх 5 регіонів = 6,58%
2.	Капітальні інвестиції (за даними 2018 р.), %	Частка перших 5 регіонів = 61,2% Частка останніх 5 регіонів = 5,23%
3.	Зовнішня торгівля товарами (експорт за даними 2018 р.), %	Частка перших 5 регіонів = 59,8% Частка останніх 5 регіонів = 3,3%
4.	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2018 р., млн грн	Перший за рангом регіон (м. Київ) – 3780,7 млрд грн Останній за рангом регіон (Чернівецька обл.) – 31,1 млрд грн
5.	Наявний дохід на одну особу в 2018 р., грн	Перший за рангом регіон (м. Київ) – 141 173,8 грн Останній за рангом регіон (Луганська обл.) – 20 618,6 грн

Джерело: складено автором за даними [1]

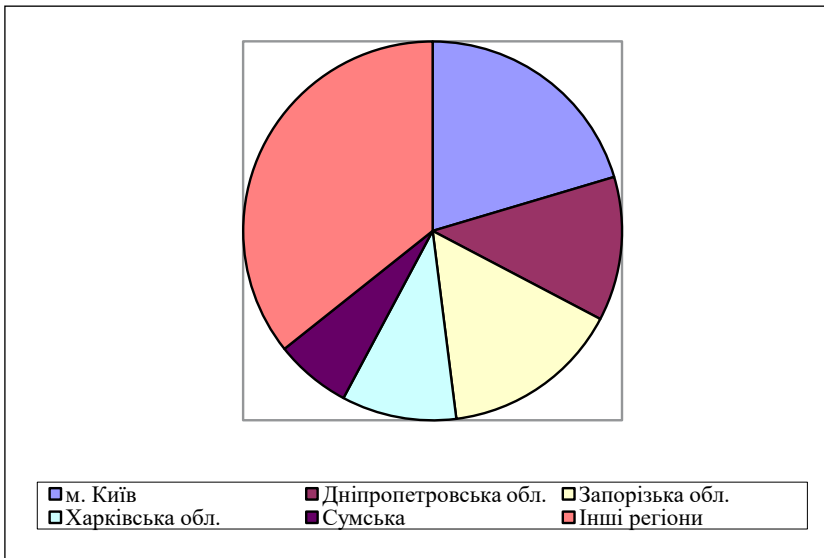

Рис. 1. Витрати на інноваційну діяльність за регіонами у 2017 р., % від загального обсягу

Джерело: складено автором за [8]

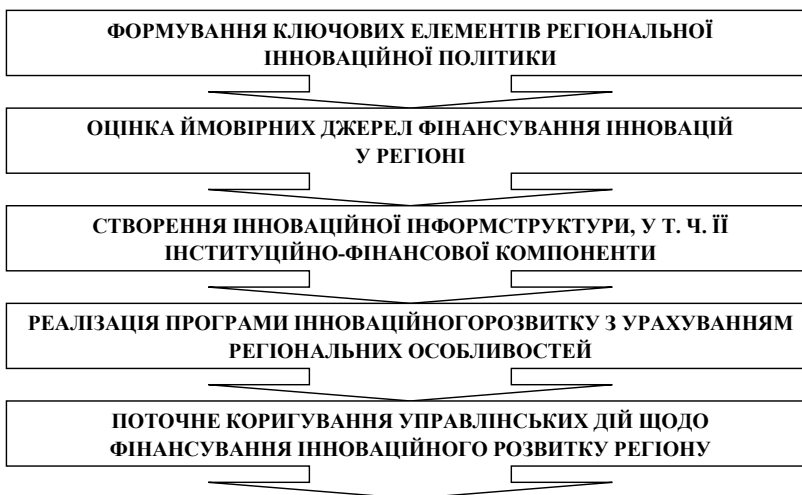

Рис. 2. Етапи фінансового забезпечення інноваційного розвитку на регіональному рівні

Джерело: розроблено автором

- фрагментарність, інертність та непослідовність інноваційних процесів на рівні регіонів. Фактично сьогодні ми маємо справу з відсутністю інноваційної стратегії регіонального рівня як такої, скоріше органи місцевого самоврядування сприймають як належне інноваційну діяльність суб'єктів господарюючих суб'єктів, приписуючи собі успіх у цій царині за відсутності реального внеску;
- слабе включення інноваційного складника в стратегію розвитку регіону, відсутність стратегічного підходу до стимулювання інноваційної діяльності, в якому б урахувалися регіональні особливості, перспективи визначених територій, інші чинники;
- локалізація інноваційної активності на рівні підприємств, акцент на власні ресурси суб'єктів гос-

подарування у фінансуванні інновацій, слабка фінансова спроможність місцевих бюджетів у питанні фінансування інноваційних витрат;

- відсутність інноваційної інфраструктури, у т. ч. її фінансового складника, який виконував би функції фінансового забезпечення інноваційних процесів;
- надзвичайно низька ефективність реалізації заходів інноваційних стратегій регіонів України.

На нашу думку, це є ключовою ознакою сучасного етапу розвитку нашої держави. Навіть у тих регіонах, де прийняті відповідні стратегічні документи, які визначають цілі інноваційної діяльності та механізми їх досягнення, немає підстав для високих оцінок із погляду отриманих результатів.

Загалом у питанні фінансового забезпечення регіонального інноваційного розвитку слід орієнтуватися на таку послідовність управлінських дій (рис. 2).

На нашу думку, у контексті зазначеної проблематики особливого значення для України набуває вирішення питання про інноваційну інфраструктуру. У найбільш поширеному варіанті це поняття характеризують як «увесь спектр структур як державної, так і приватної форм власності, що необхідні для забезпечення розвитку і підтримки всіх стадій інноваційного процесу» [12]; «сукупність підприємств, організацій, установ, їхніх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності» [2]; «забезпечує організаційну, правову та економічну підтримку розвитку інноваційного потенціалу підприємств на різних рівнях та в різних формах» [13]. Очевидно, що зазначені підходи логічно перекликаються з поняттям «інституційна фінансова інфраструктура», яким характеризують фінансові інституції, що є посередниками, які акумулюють вільні фінансові ресурси з подальшим їх вкладанням у різноманітні активи. Утім, аналіз потенційних джерел фінансування інноваційної діяльності (кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів, власні кошти, кошти вітчизняних та іноземних інвесторів, кредитні ресурси, інші ресурси) зі спектром послуг фінансових інституцій свідчить, що інституційна фінансова інфраструктура є лише складником інноваційної інфраструктури регіону.

Долаючи проблеми фінансового забезпечення інновацій на регіональному рівні, державі та органам місцевого самоврядування слід насамперед сконцентруватися на таких питаннях: по-перше, на оцінці можливостей використання ресурсів місцевих бюджетів для фінансування інноваційної діяльності, по-друге, на розробленні механізмів співфінансування інноваційних проектів за рахунок місцевих бюджетів та приватного капіталу; по-третє, на посиленні спроможності підприємств, що функціонують у регіоні, у питанні фінансування інновацій за рахунок власних джерел; по-четверте, на розвитку інституційної фінансової інфраструктури та спрямуванні ресурсів на інноваційну діяльність. Сьогодні вдалося суттєво наростити доходну частину місцевих бюджетів. Так, якщо у 2015 р. доходи місцевих бюджетів становили 294,5 млрд грн, то аналогічний показник 2018 р. – 562,4 млрд грн [14]. Проте настільки стрімке нарощування фінансового потенціалу місцевих бюджетів супроводжується й суттєвими диспропорціями, які деструктивно впливають на їхню спроможність до фінансування інновацій. Зокрема, на протязі кількох років власні доходи місцевих бюджетів становлять 40–48% їх загального обсягу. У таких умовах складно говорити про фінансову автономність регіонів, у тому числі в питанні фінансування інноваційних проектів. На нашу думку, значних змін потребують й методичні підходи до розроблення регіональних інноваційних стратегій, зокрема з погляду їхньої фінансової компоненти. Сьогодні це питання унормовано на рівні Наказу Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України щодо регіональних інноваційних програм [15]. Аналіз зазначеного документа свідчить, що він містить скоріше формальні правила та процедури, а не чіткі критерії фінансування інноваційних програм та їх ефективності. Такий підхід має бути скориговано, а регіональні інноваційні програми містити конкретні обґрунтування щодо джерел фінансування інновацій, їх кількісних параметрів, співвідношення і т. п. Доцільно встановити єдині критерії ефективності з пороговими значеннями, на основі яких буде здійснено аналіз отриманих результатів.

Оцінюючи питання про можливість імплементації зарубіжного стимулювання інновацій на регіональному рівні, слід, насамперед, звернути увагу на діяльність агенцій (фондів, платформ) регіонального розвитку. Сьогодні в Україні функціонує Державний фонд регіонального розвитку, проте в його діяльності інноваційний складник є незначним [16]. Тобто нині стоїть завдання інституціоналізації фінансового забезпечення інноваційного регіонального розвитку в Україні, зокрема за рахунок взаємодії місцевих органів влади, фінансових інституцій та представників реального сектору економіки.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки та обґрунтувати такі рекомендації:

1. Сучасна інноваційна політика на регіональному рівні страждає фрагментарністю, інертністю та непослідовністю. Здебільшого місцеві органи влади обмежуються «представницькими» функціями щодо інноваційних процесів, а основний тягар організаційного та фінансового забезпечення лежить на підприємницьких структурах.

2. Регіональна інноваційна політика вкрай слабо імплементована у стратегію розвитку регіону (не в останню чергу через наведені вище у п. 1 факти). За таких умов відсутня зацікавленість із боку місцевих органів влади у нарощуванні інноваційних показників. Своєю чергою, бізнес не розраховує на підтримку з боку органів місцевого самоврядування, а часто навіть намагається уникати співпраці в питанні розвитку інновацій.

3. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку здійснюється (за незначними винятками) виключно за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання. Роль місцевих бюджетів у цих процесах дуже мізерна та обмежується невеликою кількістю регіонів України. Низька фінансова автономність регіонів України не дає підстав для оптимістичних прогнозів у питанні нарощування ролі місцевих бюджетів у фінансуванні інноваційних проектів.

4. З погляду вирішення проблем у сфері інновацій, що накопичилися на регіональному рівні, ключовим є забезпечення взаємодії між фінансовими інституціями, органами місцевого самоврядування та реальним сектором економіки. Основна вимога до налагодження такої взаємодії – створення регіональної інноваційної інфраструктури регіону та включення до неї інституційної фінансової інфраструктури.

5. Має бути змінено підхід до формування регіональних інноваційних програм у бік установаження чітких критеріїв ефективності та забезпечення транспарентності процесу використання коштів державного та місцевих бюджетів для фінансування інноваційних проектів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 01.07.2019).
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 01.07.2019).
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI від 08.09.2011. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 01.07.2019).

4. Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-XII від 18 вересня 1991 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 01.07.2019).

5. Статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.07.2019).

6. Амоша О., Саломатіна Л. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи. *Економіка України*. 2017. № 3. С. 20–34.

7. Бобровська О.Ю. Інноваційне управління як важіль і джерело інноваційного розвитку регіонів. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 4(8). С. 20–27.

8. Наукова та інноваційна діяльність України : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 178 с.

9. Манцевич Ю. Стратегія інноваційного розвитку регіонів України. *Сучасні проблеми економіки та підприємництва*. 2014. Вип. 13. С. 92–97.

10. Луцків О. Інноваційний розвиток регіонів України: тенденції, проблеми та перспективи. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 121–127.

11. Паулик А. Проблеми та перспективи розвитку інноваційного потенціалу економіки регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. Вип. 2(4). С. 169–175.

12. Кузьмін О., Шотік Т. Сутність та види інноваційної інфраструктури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 628. С. 180–185.

13. Тимченко О. Інноваційна інфраструктура як чинник забезпечення ефективності інноваційної діяльності малих підприємств. *Ефективна економіка*. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1644> (дата звернення: 01.07.2019).

14. Бюджет. *Міністерство фінансів України*. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 01.07.2019).

15. Про затвердження Методичних примірних рекомендацій щодо підготовки регіональних інноваційних програм : Наказ Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0022847-14> (дата звернення: 01.07.2019).

16. Про ДФРР. *Державний фонд регіонального розвитку*. URL: <http://dfrr.minregion.gov.ua> (дата звернення: 01.07.2019).

4. Verkhovna rada Ukraini (1991). Zakon Ukraini "Pro investytsijnu dijalnist" [The Law of Ukraine "On investment activity"]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (accessed 1 July 2019).

5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019). Statistachna informatsija [Statistical information]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 1 July 2019).

6. Amosha O., Salomatina L. (2017). Innovatsiinyi rozvytok promyslovykh pidpriemstv u rehionakh: problemy ta perspektyvy [Innovative development of industrial enterprises in the regions: problems and perspectives]. *Ekonomika Ukraini*. no 3. Pp. 20-34. (in Ukrainian).

7. Bobrovska O. (2011) Innovatsiine upravlinnia yak vazhili i dzherelo innovatsiinoho ryozvytku rehioniv [Innovative management as a lever and a source of innovative development of regions]. *Publichne upravlinnia teoriia ta praktyka*. no 4 (8). Pp. 20-27. (in Ukrainian).

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018). Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy [Scientific and innovative activity of Ukraine]. Kyiv: DDSU. 178 p. (in Ukrainian).

9. Mantsevych Yu. (2014). Stratehiia innovatsiinoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Strategy of innovation development of regions of Ukraine]. *Suchasni problemy ekonomiky ta pidpriemnytstvo*. no 13. Pp. 92-97. (in Ukrainian).

10. Lutskiv O. (2016). Innovatsiinyi rozvytok rehioniv Ukrainy: tendentsii, problemy ta perspektyvy [Innovative development of Ukrainian regions: trends, problems and perspectives]. *Ekonomichni forum*. no 2. Pp. 121-127. (in Ukrainian).

11. Paulyk A. (2015). Problemy ta perspektyvy rozvytku innovatsiinoho potentsialu ekonomiky rehionu [Problems and prospects of development of innovative potential of the region's economy]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu*. no. 2(4). Pp. 169-175. (in Ukrainian).

12. Kuzmin O., Shotik T. (2008) Sutnist ta vydy innovatsiinoi infrastruktury [The essence and types of innovative infrastructure]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu «Lvivska politehnika»*. no 628. Pp. 180–185. (in Ukrainian).

13. Tymchenko O. (2012) Innovatsiina infrastruktura yak chynnyk zabezpechennia efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti malykh pidpriemstv [Innovative Infrastructure as a Factor for Ensuring Efficiency of Innovative Activity of Small Enterprises]. *Efektivna ekonomika [Elektronnyi resurs]*. no 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1644> (accessed 1 July 2019).

14. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2019). B'udzheth [Budget]. Available at: <http://www.minfin.gov.ua> (accessed 1 July 2019).

15. Derzhavne ahentstvo z pytan nauky, innovatsii ta informatyzatsii Ukrainy (2014). Pro zatverdzhennia Metodichnykh prymirnykh rekomendatsii shchodo pidhotovky rehionalnykh innovatsiinykh prohram [On Approval of Methodical Particular Recommendations for the Preparation of Regional Innovative Programs]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0022847-14> (accessed 1 July 2019).

16. Derzhavnyi fond rehionalnoho rozvytku (2019). Pro DFRR [About DFRR]. URL: <http://dfrr.minregion.gov.ua> (accessed 1 July 2019).

REFERENCES:

1. Verkhovna rada Ukraini (2003). *Gospodars'kiy kodeks Ukraini* [Economic Code of Ukraine]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (accessed 1 July 2019).

2. Verkhovna rada Ukraini (2002). Zakon Ukraini "Pro innovatsijnu dijal'nist" [The Law of Ukraine "On Innovation Activity"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (accessed 1 July 2019).

3. Verkhovna rada Ukraini (2011). Zakon Ukraini "Pro priorityetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini" [The Law of Ukraine "On Priority Areas of Innovation in Ukraine"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (accessed 1 July 2019).